

AVRUPA BİRLİĞİ TARIM POLİTİKASI VE TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELİŞTİRİLMESİ ÜZERİNE OLASI ETKİSİ

The European Union`s Agricultural Policy and its possible effects on the development of organic farming in Turkey

Doç.,Dr A.Yılmaz GÜNDÜZ

İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi

Dr.Mehmet KAYA

Dicle Üniversitesi Ergani Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Avrupa Birliği'nin tarımsal politikasının temel amacı, topluluğa üye ülkelerin tarımsal üretimini artırmak, üreticilere daha iyi bir yaşam sağlamak, çevre dostu tarım uygulamalarını teşvik etmek, bitki ve hayvan sağlığı standartlarının yaygınlaştırılması, kırsal bölgeler arasında işbirliği ve kırsal gelişmeyle ilgili deneyim ve bilgi alış-verişini sağlamaktır. Ayrıca, tarım piyasalarını istikrara kavuşturarak arzın devamlılığını sürekli kılmak hedeflerini de gütmektedir.

Türkiye'de 18 milyon hektar tarım arazisi ve üç milyonun üzerinde de tarım işletmesi vardır. Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşmaktadır. Ülkemizde tarım işletmelerinin dağınık ve küçük olması, bir yandan teknoloji kullanımını kısıtlamakta ve öbür taraftan da birim alandan alınan verimi de düşürmektedir. Ayrıca gereğinden fazla kullanılan kimyasal maddeler de insan sağlığını tehdit etmektedir.

Optimum işletme büyüklüklerine sahip, ileri teknoloji kullanabilen ve nitelikli eleman istihdam edebilen, iç ve dış pazarın ihtiyaç duyduğu tarımsal ürünleri sürekli arz edebilen işletmelerin kurulması veya sayılarının artırılması tarım sektöründen beklenen ana hedeflerdir. Ayrıca, üreticilerin gelirlerinin artırılabilmesi için az gelişmiş bölgelerde işletmelerin maliyetlerini düşürmek, çiftçilerinin üretim gücünü ve gelirlerini artırmak ve sıkıntılarını azaltmak amacıyla entegre tesislerin kurulmaları da büyük bir önem taşımaktadır.

Bu makalede, önce AB'nin ortak tarım politikası daha sonra da insan sağlığı açısından organik tarıma konu olan ürünlerin yetiştirilmesinin önemi üzerinde bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa birliği, Tarım Politikası, Organik Tarım

Abstract

The main aim of the European Union`s Agricultural Policy is to boost agricultural production in its member states, to grant farmers better living conditions, to support organic farming, to launch health standards for plants and animals and to provide co-operations in rural areas as well as to provide information transactions referring to achievements and improvements in rural areas. Moreover, the policy wants to stabilize agricultural commodities in order to achieve a permanent wish to do agriculture.

There are 18 million hectares of agricultural plants and more than 3 million farming industries in Turkey. A majority of those farming industries are small-sized industries. The fact that the farming industries are not in the same areas makes it difficult to make use of technology and also reduces the productivity of those industries. All those chemicals used in farming are also a threat for the health of the consumers.

The agricultural sector is mainly expected to expand the number of existing good working farming industries as well as to establish industries of an optimum-size which work with new technologic equipment and employ trained workers in order to be able to supply permanently both the domestic and the foreign market with agricultural goods. Another important fact is that farmers in rural areas have less income which reduces their productivity and in order to increase their productivity and to reduce their problems some measures such as the establishment of co-operations can be taken, which would reduce production costs.

This study aims to explain the EU`s Agricultural Policy and the importance of organic farming for consumer`s health.

Key Words: European Union, Agricultural Policy, Organic Farming

1- Giriş

Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası (OTP), tarımın geliştirilmesine yönelik olarak kabul edilen bir politikadır. Bu politika, tarımda etkinliğin arttırılabilmesi amacıyla zaman zaman reforma tabi tutulmuştur. Bunların en kapsamlısı olan 1992 Macsharry reformları ile destek mekanizması büyük ölçüde değişmiş, 1986'da başlayan Uruguay Raund ve GATT Tarım müzakereleri öncesinde AB, Ortak Tarım Politikasını uluslar arası baskılara karşı koruyacak hale getirmiştir ([http://www.itkib.org.tr/ihracat/ DisIliskiler/ DunyaTicaret Orgutu Anlasmalari.htm](http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisIliskiler/DunyaTicaretOrgutuAnlasmalari.htm)).

1995 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarım anlaşmasıyla iç destekler, gümrük vergileri ve ihracat iadelerinde indirim taahhütlerine gidilmiştir. 2001 yılına gelindiğinde ve AB'nin tarihinin en kapsamlı genişlemesine doğru ilerlediği zaman diliminde OTP'de reform yeniden gündeme gelmiş, bu çerçevede Gündem 2000 metni ile ortak politikanın ismi bile Ortak Tarım ve Kırsal Kalkınma politikası olarak değiştirilmesi suretiyle gelecek yüzyılın şartlarına hazır hale getirilmeye çalışılmıştır. AB komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü'nün reformla ilgili hazırladığı bir metinde söz konusu reformun ana hedeflerini şöyle sıralamaktadır:

- Rekabetçi ve talebe uyum sağlayabilen bir tarım sektörü inşa etmek,
- Çevresel konuları politikalara adapte etmek,
- DTÖ müzakerelerinde birlik için sağlam bir pozisyon imkanı yaratmak,
- Aday ülkelerin entegrasyonu için sağlıklı bir zemin inşa etmek,
- Kırsal kalkınma politikasını güçlendirmektir.

2005 yılında tamamlanması öngörülen yeni DTÖ tarım müzakereleri de önümüzdeki dönemde AB Tarım Politikasının revizyonunu gerektirecektir. Bütün bu reformlar birlikte düşünüldüğünde OTP'nin günün şartlarına uyum için sürekli değişmeye tabi olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu dinamik yapı göz önüne alınarak 1995 yılı sonrası Ortak Tarım Politikası ve organik tarımın önemi incelenecektir.

2- Avrupa Birliğinin Tarım Politikası

Tarım sektörü; temel ihtiyaçları karşılaması, gıda sanayine hammadde temin etmesi, istihdama katkıda bulunması, mevsime bağımlılık sebebiyle arzda ve fiyatlarda dalgalanmalar meydana gelmesi gibi sebeplerle her ülke için stratejik bir öneme sahiptir. Milli geliri ve tarımda

istihdam oranı ne olursa olsun bütün ülkeler tarım sektörüne müdahale etmektedirler. Ülkelerin yürüttüğü tarım politikalarının amaçlarının başında insan sağlığı için gerekli gıda ürünlerinde kendi kendilerine yeterliliğin sağlanması gelmektedir(Rehber ve Çetin, 1998, 13).

Avrupa'nın bütünleşme hareketi 2.Dünya Savaşı sonrasında gıda maddeleri açığını kapatma ve tarımda Serbest Pazarın sağlanması ve ortak bir tarım politikasının uygulanması yoluna gidilmiştir(Olgun ve Işın, 1999, 18).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran anlaşmanın 38. maddesinde tarımla ilgili uygulanacak politikanın çerçevesi çizilmektedir. Buna göre Ortak Pazar toprak ürünlerini, hayvancılık ve balıkçılık ürünlerini ve bu ürünlerin ilk işleme safhasında elde edilen ürünleri de kapsamaktadır. Tarımsal ürünlerde Ortak Pazara üye devletler arasında ortak bir tarım politikasının yürütülmesi öngörülmüştür. Buna göre;

- Tarımsal üretimin rasyonel gelişmesini sağlayarak tarımsal üretimi artırmak,
- Tarımla uğraşan kesimin gelirlerini artırmak,
- Pazara istikrar kazandırmak ve arzın devamlılığını sağlamak,
- Tüketicilere ulaşan arzın makul fiyatlarda oluşumunu temin etmektir.

Ortak Tarım Politikası üç temel ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar: tek pazar, topluluk tercihi ve mali dayanışmadır.

Tek Pazar İlkesi ile üye ülkelerde tarım ürünlerinde serbest dolaşım sağlamak amaçlanmaktadır. Bu ilke ile tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyecek bütün engeller kaldırılacak, bu çerçevede ortak fiyat ve rekabet kuralları, ortak bitki ve hayvan sağlığı kuralları uygulanacaktır.

Topluluk tercihi ilkesi, topluluk içi piyasaları ve topluluk sınırlarında topluluktan kaynaklanan ürünlere öncelik verilmesidir. Başka bir deyişle topluluk kaynaklı tarım ürünleri ithalata karşı korunmakta, bu ürünlere ihracatta sübvansiyon sağlanmaktadır.

Mali dayanışma ilkesi, yukarıda belirtilen politikaların finansmanın üye devletler tarafından ortaklaşa sağlanmasını gerektirmektedir. Bu sebeple Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu adında, ortak ilkeler çerçevesinde hareket eden ve ortak politikaların finansmanını sağlayan bir fon kurulmuştur.

Ortak Tarım Politikasının yürütülmesi için başvuru alan araçları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Pazar ve Fiyat Politikaları, ikincisi ise Kırsal Kalkınma Politikası'dır(Fennel, 1987, 7).

Pazar ve Fiyat Politikaları çerçevesinde tarım ürünlerinin birçoğu için Topluluğun tamamında geçerli olan ortak fiyatlar belirlenmiştir. Ortak fiyatların belirlenmesi birbirinden çok farklı coğrafi yapıya ve iklimlere sahip üye ülkelerden oluşan Toplulukta serbest pazarın oluşması için önemli görünmektedir. Üye ülkelerin birbirinden çok farklı desteklemeye yönelik tarımsal politikalarının yakınlaştırılması da ayrıca önemlidir. Tarımsal ürünler sanayiye hammadde sağlamaktadır. Tarımdaki farklı fiyatlar zincirleme olarak ortak pazarın diğer ürünlerini de etkileyecek, rekabeti bozacaktır. Bu gibi nedenlerle, Topluluk çapında ortak fiyatların belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu fiyatlar ortak politikanın hedefleri ve ilkeleri ışığında, diğer sektörlerle göre en düşük gelir düzeyine sahip tarımsal üreticilerin korunması da göz önünde tutularak belirlenmektedir. Ortak fiyatların belirlenmesine dayanan her ürün için farklı olan, malların serbest dolaşımına geçildiği 1968 yılından 1991 yılına dek sayıları gittikçe artan ürünleri içine alan, ortak piyasa düzenleri üretimin yönlendirilmesi ve piyasaların dengeye getirilmesinde başlıca araç olarak kullanılmıştır. Bu düzenlerin getirdiği müdahale sistemleri üç başlık altında toplanabilir(Eraktan, 1997, 15).

Birincisi; hem iç piyasaya müdahale eden hem de dış kaynaklı rekabete karşı koruma getiren piyasa düzenleridir. Bu düzenler iç piyasada fiyatların belli bir seviyenin altına inmesi durumunda müdahale kuruluşları tarafından müdahale alımlarını öngörmekte, iç piyasayı dışarıdan ithalat vergisi yoluyla korumakta ve ihracata sübvansiyon sağlamaktadır. Hububat, şeker, süt, sığır eti, domuz eti, şarap, meyve-sebze ve balıkçılık ürünleri için uygulanmaktadır.

İkincisi; sadece dış pazarlardan gelebilecek ürünlere karşı koruma getirilen piyasa düzenleridir. Yumurta, tavuk eti, çiçek gibi sınırlı sayıda ürün için uygulanmaktadır. Üçüncü ülkelerden gelen ürünlerin topluluğu sarsmaması için ve bu ürünlerde dışarıda rekabet edebilmesi için dış koruma getirilmiştir.

Üçüncüsü; ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenlerdir. Gümrük tarifeleri ve ticaret anlaşması gereğince dış rekabete karşı korunamayan ürünler ile üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağı olan ürünler için üreticilere yapılan doğrudan yardımları içermektedir(Güder, 2004, 129).

Bu çerçevede üç tür fiyat belirlenmiştir. Üreticilerin fiyat düzeyine en makul seviyede tutacağı öngörülen hayali bir fiyat olarak hedef fiyat, piyasadaki fiyatların hedef fiyatın altına düşmesi halinde, üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyat olarak müdahale fiyatı ve üçüncü ülkelerden satın alınan ürünler üzerinde etkisi olan iç piyasadaki fiyatlar göz önüne alınarak belirlenen set, eşik fiyatlarıdır. Üreticilere müdahale kuruluşları tarafından ürünlerin en az müdahale fiyatları seviyesinde satın alınması garanti edilmiştir. İthalatta DTÖ Tarım anlaşmasıyla belirlenen tarife üst sınırları çerçevesinde gümrük vergileri alınmaktadır. İhracatçılara ise topluluk fiyatlarından yüksek olan dünya fiyatlarıyla müdahale fiyatları arasındaki fark kadar ihracat iadesi sağlanmaktadır.

Ortak tarım politikasının ikinci önemli unsuru da kırsal kalkınma politikasıdır. AB yüzölçümünün % 80'ini kırsal alanlar oluşturmakta ve bu alanlarda nüfusun yaklaşık %25'i yaşamaktadır. Birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olsalar da AB kırsal alanlarında karşılaşılan ortak temel sorunlar; nüfusun azalması ve yaşlanması, doğal kaynaklar üzerinde aşırı baskı uygulanması ve kentsel alanlara göre ekonomik ve sosyal alanlarda geri kalmışlık olarak sıralanabilir. Bu ve benzeri sayılan sorunlara çözüm bulunabilmesi amacıyla AB, tarımsal yapının iyileştirilmesi, çevrenin ve doğal kaynakların korunması ve ekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik bir kırsal kalkınma politikası geliştirilmiştir. Bu çerçevede AB kırsal kalkınma politikasının hedefleri; tarım ve ormancılık sektörünün güçlendirilmesi, kırsal alanların rekabet gücünün artırılması, çevrenin ve kırsal mirasın korunarak geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Kırsal kalkınmaya yönelik tedbirler gündem 2000 ile birlikte tek bir tüzük altında birleştirilmiş ve kırsal kalkınma AB Ortak Tarım Politikasının ikinci ayağı olarak belirlenmiştir. AB kırsal kalkınma politikasının esasları ve uygulama mekanizması 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğü ve 445/02 sayılı komisyon tüzüğü ile ortaya konulmuştur. Bu tüzüklerde AB tarafından

desteklenebilecek olan kırsal kalkınma faaliyetleri tespit edilmekte ve bunlara ilişkin programlama ve bütçe çerçevesi belirlenmektedir. Buna göre AB tarafından katkı sağlanacak kırsal kalkınma tedbirleri aşağıdaki gibi sıralanabilir(Güder, 2004, 130):

- Tarımsal işletmelerde yatırım,
- Mesleki eğitim ve genç çiftçilerin işletme kurmaları,
- Erken emeklilik,
- Dezavantajlı ve çevresel kısıtları olan alanları teşvik etmek,
- Tarımsal çevreyi düzenlemek,
- Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi,
- Ormancılık ve balıkçılık sektörünü geliştirmek
- Kırsal alanların geliştirilmesine yönelik faaliyetler

Madde 33 tedbirleri olarak da anılan kırsal alanların geliştirilmesine yönelik faaliyetler bir tedbirler demeti olarak da görülebilir. Bu madde kapsamında yer alan kırsal kalkınma faaliyetleri; arazi iyileştirilmesi, yeniden parselleme, çiftlik yardım ve yönetim hizmetlerinin oluşturulması, kaliteli tarımsal ürünlerin pazarlanması, kırsal ekonomi ve nüfus için temel hizmetlerin geliştirilmesi, köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi, kırsal mirasın korunması ve muhafaza edilmesi, tarım dışı iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesi, tarımsal su kaynaklarının yönetimi, tarımın geliştirilmesiyle bağlantılı altyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, turizm ve el sanatları faaliyetlerinin teşvik edilmesi, tarım, ormancılık ve hayvanların refahını da içeren kırsal dokunun muhafazası ile ilgili çevre koruması, doğal felaketler nedeniyle zarar görmüş tarımsal üretim potansiyelinin eski haline getirilmesi ve uygun korunma araçlarının ortaya konulması gibi faaliyetlerdir. 2003 yılında 1783/03 sayılı Konsey Tüzüğü ile 1257/99 sayılı tüzük kapsamındaki tedbirlerde bazı değişiklikler yapılmış ve DTÖ müzakereleri de dikkate alınarak AB tarafından desteklenebilecek faaliyet türleri artırılmıştır. Bu çerçevede; küçük tarımsal aile işletmelerine destek, üretici örgütlerinin kurulması, AB standartlarının yakalanması, gıda kalitesi ve hayvan refahına yönelik faaliyetler de kırsal kalkınma kapsamına alınmıştır(Güder, 2004, 131).

3- Gündem 2000 ve Avrupa Tarım Politikası

Gündem 2000, AB'nin 21. yüzyılda karşılaşması muhtemel sorunları belirleyen Birliğin bunları aşması için gereken politika değişikliklerini gündeme getiren bir reform girişimidir. 15-

16 Aralık 1995 tarihli zirvede konseyin talebi üzerine komisyon tarafından hazırlanmış, 16 Temmuz 1997’de konseye sunulmuştur. Gündem 2000; genişleme, yapısal politikalar, OTP, AB bütçesinin finansmanı gibi konuları içermektedir. Gündem 2000’de Topluluğu, OTP’ni yeniden reforma tabi tutmaya götüren tehditler şu şekilde sıralanabilir (Ekaman, 2000, 21):

- Mevcut ürün fiyatlarının dünya fiyatlarına oranla yüksek oluşu sebebiyle, stokların artması tehlikesi ve bunun bütçe üzerinde yük meydana getirme ihtimali,
- Tarımsal desteklenen bölgeler ve üreticiler arasında eşit olmayan bir şekilde dağılması sebebiyle, başarılı üreticilerin ve bölgelerin daha çok desteklenmesi sonucu bazı kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetlerin devam edip etmeme tehlikesi yaşaması ,
- OTP’ni tüketici için daha cazip hale getirme gerekliliği,
- OTP’nin daha az merkezi, üye ülkelere daha çok hareket imkanı veren bir yapıya dönüştürülme zorunluluğu,
- DTÖ çerçevesinde yürütülecek uluslar arası müzakerelere savunulabilecek bir pozisyonla başlama ihtiyacı,
- Yeni genişleme dalgası içerisindeki aday ülkelerin ekonomilerinin tarıma daha çok bağlı olmasıyla OTP’nin yaşaması muhtemel sorunlara hazırlanma gereksinimi(<http://www.dtm.gov.tr/dts/ABTeknik/abteknik.htm>),

Bu tehditler çerçevesinde Gündem 2000’de OTP’nin hedefleri yeniden tespit edilmiştir. Roma Antlaşmasında sıralanan beş temel amacın günümüz ihtiyaçlarını karşılamadığı eleştirisi üzerine belirlenen altı yeni hedef aşağıdaki gibidir :

- Üreticilerin iç ve dış alanda rekabet gücünün artırılması,
- Ürün güvenliğinin sağlanması ve ürün kalitesinin artırılması,
- Tarım toplumu için iyi bir yaşam düzeyi ve üreticilerin gelirlerinde istikrar,
- Çevrenin korunması hedefinin OTP uygulamaları ile bütünleştirilmesi,
- Çiftçiler ve aileleri için alternatif iş imkanlarının yaratılması,
- Tarım alanında AB mevzuatının sadeleştirilmesi.

Gündem 2000 metni ile belirlenen politika değişiklikleri ana hatlarıyla 1992 yılında gerçekleştirilen MacSharry reformlarını derinleştiren ve kapsamını genişleten bir özellik taşımaktadır. Bazı ürünlerde uluslar arası piyasalarla rekabet etme imkanı sağlayabilmek üzere bir yandan fiyat indirimlerine gidip, bir yandan da çiftçinin gelir seviyesini korumak üzere çiftçiye telafi edici doğrudan gelir ödemeleri sağlama yöntemi benimsenmiştir. Bu çerçevede sığır ve dana etinde, süt ürünlerinde, ekilebilir ürünlerde, şarap, zeytinyağı ve tütün gibi Akdeniz ürünlerinde verilen fiyat desteğinde ve doğrudan ödemelerde değişiklikler yapılmıştır. Bunların yanında kırsal kalkınmanın; ürün bazındaki destekleri dışında kırsal alanların tarım ve tarım dışı

faaliyetlerini geliştirmek, kırlardaki kültürel mirasın korunmasını sağlamak ve tarımsal faaliyetlerin pazarlanması, yeni ürün geliştirilmesi, üretimde verimliliğin artırılması ve genç çiftçinin önünün açılması gibi yollarla yapısını değiştirmek üzere yeni bir ortak politikanın geliştirilmesi benimsenmiştir. Kırsal kalkınmayla ilgili yeni bir tüzük çıkartılmış ve böylece mevzuatın basitleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır(<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l6002.htm>).

4- Avrupa Tarım Politikasının Türkiye'ye Etkileri

Avrupa Birliği'ne uyum müzakereleri neticesinde, doğrudan desteklerin tamamının yeni üyelere 10 yıllık bir süre içerisinde verilmesine karar verilmiştir. Buna göre, yeni üye ülkelerdeki üreticiler, 2004 yılında, diğer AB üyesi ülke üreticilerinin aldığı doğrudan desteklerin ancak % 25'ini alabilecektir. Bu oran her yıl yükseltilerek 10.yıl sonunda % 100'e ulaşacaktır. Doğrudan desteklerin dışında, yeni üye ülkeler için kırsal kalkınma konusunda üretici örgütleri, aile işletmeleri, topluluk standartlarını yakalama vs. gibi ilave tedbirler öngörölmüş, topluluk katkısı %50'den %80'e çıkartılmıştır. Ayrıca doğrudan desteklerin uygulanmasında bir takım kolaylıklar sağlanmıştir(Güder, 2004, 143).

Türkiye'de 18 milyon hektar tarım arazisi ve üç milyonun üzerinde de tarım işletmesi vardır. Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşmaktadır. Ülkemizde tarım işletmelerinin dağınık ve küçük olması, bir yandan teknoloji kullanımını kısıtlamakta ve öbür taraftan da birim alandan alınan verimi de düşürmektedir. Ayrıca gereğinden fazla kullanılan kimyasal maddeler de insan sağlığını tehdit etmektedir. Türkiye'de tarım sektörünün, 2003 yılında GSMH içerisindeki payı %12,5 iken 2004'de %11.7, 2005'de %10.9, 2006 yılında ise %10.8 düzeyinde geręekleşmiştir. DİE tarafından yayınlanan hane halkı işgücü anketlerine göre, 2006 yılı için tarımın sivil istihdam içerisindeki payı, %27.2 iken ihracat içerisindeki payı ise %4.6 düzeyindedir. AB ortalamalarına göre, yüksek olsa da tarım sektörünün makro ekonomi içindeki yerine ilişkin tüm oranlar azalma eğilimindedir. Tarım sektörüne aktarılan kamu kaynakları OECD'ye göre 2000 yılında GSYİH'nin %3.5'ine denk gelirken DPT tarafından yayınlanan 2004 yılı programına göre %1'in altına düşmüş bulunmaktadır(Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2005, 207).

Türkiye’de tarım politikaları bir değişim süreci geçirmektedir. Ülkedeki ekonomik gelişmelere bağlı olarak, tarımsal destekleme politika ve araçlarında değişikliğe gidilmiştir. 2000 yılında müdahale alanlarına dayanan bir yapıdan, üreticilere doğrudan ödeme yapan bir destekleme sistemine geçiş yapılmıştır. Ayrıca sektördeki bazı kamu iktisadi kuruluşları özelleştirme kapsamına alınmış, kamu adına müdahale alımı yapan Tarım Satış Kooperatifleri yeniden yapılandırılarak özerk hale gelmeleri sağlanmış, şeker ve tütün sektöründe müdahaleyi kaldıran ve sektöre ilişkin düzenleme yapmaktan sorumlu özerk kurumlar oluşturan kanunlar yürürlüğe konmuştur. Ancak, halen, kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, soya, kanola ve zeytin yağı üreticilerine destekleme pirim ödemesi yapılmaya devam edilmektedir. Üretim fazlası ürünlerden üretim açığı olan ürünlere geçişi kolaylaştırmak amacıyla mısır, ayçiçeği ve yem bitkisi gibi ürünler için ödemeler yapılmaktadır. Son yıllarda sektörde karşılaşılan küçülmenin önlenmesi amacıyla çiftçilerin kamuya olan borçlarının yeniden yapılandırılması ve mazot desteği sağlanması gibi bazı iyileştirici tedbirlerde alınmıştır.

Türkiye ile AB arasında tarım ürünlerinde tercihli bir ticaret ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre, AB kaynaklı tarım ürünlerinin %33’ü, Türkiye kaynaklı tarım ürünlerinin ise, %93’ü gümrük vergisi indirimi veya muafiyetinden yararlanmaktadır. 2002 yılında AB’ye gerçekleştirilen tarım ürünleri ihracatı 1.8 milyar dolar olurken, AB’den gerçekleştirilen tarım ürünleri ithalatı 1.2 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2003 yılında 4.05 milyar dolar olan tarım ürünleri ihracatı, 2005 yılında 8,3 milyar dolara yükselmiştir. 2006 yılında ise bu rakam 10 milyar dolar olması beklenmektedir. 2006 yılı tarım ürünleri ithalatı ise bir önceki yıla göre %11 artarak yaklaşık 6 milyar dolar olmuştur (http://www.tzob.org.tr/tzob_web/Haber/tarim_degerlendirmesi_2006.htm).

Diğer aday ülkelerle gerçekleştirilen müzakerelerde olduğu gibi Türkiye ile yürütülecek olan üyelik müzakerelerinde de, AB tarafından, tarımsal desteklemelere ilişkin geçiş süresi talep edilmesi beklenmektedir. Buna göre muhtemelen halihazırda AB üreticilerine sağlanan desteklerin tamamının zaman içerisinde Türk üreticilere de sağlanacak ve Türkiye’ye verilecek olan kırsal kalkınma desteklerinin kapsamı da geniş tutulacaktır. Üyelikle birlikte tarım ürünlerinde de serbest ticarete geçileceği ve bunun ülkemiz aleyhine sonuçlar doğuracağı dikkate

alınarak, tarımsal desteklere ilişkin müzakereler üzerinde ciddiyetle durulması önemli görülmektedir(Ertuğrul, 2003, 243).

5- AB’de Organik Tarım Uygulaması ve Kırsal Kalkınma Politikası

Organik tarım, Avrupa’da 1910 yıllarında uygulanmaya başlanmıştır. Kontrollü üretim ise 1930’lu yıllarda yaygınlaştı ve 1970’li yıllarda da ticarileşti. 1972 yılında Almanya’da uluslar arası organik tarım hareketleri federasyonunun (IFAOM) kurulmasıyla daha düzenli hale gelmiştir.

AB’nin son yıllarda organik tarıma yaklaşımını incelediğimizde spesifik olarak kırsal alanlara özelleşmiş bir üretim şekli olmamasına rağmen, organik tarımın kırsal kalkınma politikalarına özellikle entegre edilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, AB’nin kırsal kalkınma politikalarını organik tarıma entegre etme şeklinin de bugüne kadarki kırsal kalkınma politikalarından farklı bir şekilde gerçekleştiği dikkat çekmektedir. AB Kırsal alanlarda organik tarımı, tek taraflı ve arza dayalı bir stratejiden kesinlikle farklı bir şekilde, özellikle talebe dayalı bir stratejiyle entegre etmeye çalışmaktadır.(Gökdere, 2000, 26)

Bu konuda Lampkin tarafından yapılan bir çalışma kapsamında da, AB’de Organik Tarım üzerine oluşturulan politikaların, alışlagelmiş bir strateji olan sürekli olarak üretimi desteklemek yerine pazarlama aktivitelerine entegre edilmesi şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Organik tarımda sürdürülebilir bir gelişmeyi sağlamak için arz ve talep dengesinin kurulması gerekliliğinin, kırsal kalkınmayı destekleyen politikaların oluşturulmasında en temel konu olduğu bildirilmektedir. Araştırmaya göre, Danimarka’da organik tarıma yönelik politikaların oluşturulması sürecine üretici örgütleri ve Hükümet organları gibi kuruluşların yanında tüketicilerin de katıldığı gözlenmektedir. Bu kapsamda öncelikle arz ve talep dengeleri, tüketim şekilleri, kalite ve sağlık koşulları gibi talebi oluşturmaya yönelik hedefler belirlenmiştir.(Lampkin, 2002, 321)

Almanya’daki durum incelendiğinde ise, organik tarıma yönelik olarak rekabetçi piyasa koşullarını hedef alan bir bilgi ağı programına geçildiği görülmektedir. Bu program, arz ve talep dengesi içinde yer alan zincirin tüm elemanlarını (girdilerin sağlanması, üretim dağıtılması,

işlenmesi, perakendeciler ve tüketiciler) dikkate almaktadır. Bu çerçevede 70 milyon Euro'luk bir fon ayrıldığı vurgulanırken, bu miktarın özellikle tüketicileri bilgilendirme kampanyalarına yönelik olarak harcanacaktır(Hamm, 2001, 32).

Hollanda'daki duruma bakıldığında organik tarıma yönelik yaklaşımların çok güçlü bir şekilde arz ve talep zincirini hedef aldığına dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda yine tüketiciler önemli bir şekilde göz önünde bulundurulmuş, organik ürünlerde tüketicinin güveninin kazanılması yönünde kampanyalara yer verilmiştir. Ayrıca Hollanda da arza yönelik olarak üreticilere direkt ödemeler yapılması uygulamasından da tamamen vazgeçildiği bildirilmiştir. İngiltere'de ise gene kamuoyunun organik tarıma yönelik olarak bilinçlendirilmesi ile talep yönünde bir strateji izlendiği görülmektedir.

Bu çerçevede yine dikkat çekici tespitlerden biri de Scialabba tarafından yapılmıştır. Araştırmacı Avusturya'nın 1990'larda AB'nin organik tarımda en ileri ülkelerinden biri olduğunu; güçlü desteklemelerden dolayı çiftçilerinin % 10'unun organik tarım sektöründe bulunduğunu bildirmektedir. Talep yönünde odaklanan bu yeni politik yaklaşım, AB'de önemli bir organik ürün pazarı yaratırken, sağlık ve çevre güvenliği konusunda Avrupa'da ortaya çıkan bazı gelişmelerle birlikte organik tarımın kendine özgü fonksiyonlarının da AB piyasalarında bu talebin oluşmasında etkisi vardır.

5.1. Organik Üretim

Organik Tarım (Ekolojik Tarım), insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, kimyasal ilaçlar, hormonlar ve mineral gübrelerin kullanımını yasaklaması yanında organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı tavsiye eden bütün bu imkanların kapalı bir sistemde oluşturulmasını öneren, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükselmesini amaçlayan bir tarımsal üretim biçimidir. Organik tarımda esas amaç insanın kullandığı her türlü gıda ve besin maddeleriyle barınma ve giyinme maddelerinin insan sağlığına zarar vermeyecek ya da en az zarar verecek şekilde ve devamlı olarak üretilmesidir. Organik tarım sadece bir gıda üretim kaynağı olmayıp, aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin korunmasının,

erozyon, çölleşme ve iklim değişikliğine neden olan faktörlerin etkisinin giderilmesinin başlıca kaynağı olup, kimyasal kirlilik ve zehirli kalıntının sonlandırılmasında da temel amaç olmuştur(Anonim, 2004a, www.ankara-tarim.gov.tr)

Organik tarımın en olumlu yanı yoğun girdi kullanılmaması nedeniyle çevrenin korunması, sağlıklı beslenme ve üretim maliyetinin düşük olmasıdır. Bununla birlikte organik tarım ile verimin %10-30 arasında düşebileceği belirtilmektedir. Organik tarımın avantajları;

- Ülkemizde sentetik kimyasallar çiftçiler tarafından ya çok az kullanılmakta ya da hiç kullanılmamaktadır. Bu nedenle organik tarıma geçiş kolay olmaktadır.

- Üretici geliri ürüne bağlı olarak artmaktadır.
- Daha az kimyasal gübre, pestisit ve enerji girdileri kullanılmaktadır.
- Sözleşmeli tarımla üreticinin tüm ürünün alınması garanti edilmektedir.
- Organik ürünlerin ihraç fiyatı diğer ürünlerden % 10-20 oranında daha yüksektir.
- Organik ürünlerin ihracatı ile tarım ürünleri için ilave bir kapasite yaratılmaktadır.
- Özel bilgi isteyen organik tarım modeli ziraat mühendisleri için yeni bir istihdam kaynağı olmaktadır.

Organik tarımın dezavantajları;

- Ülkemiz tarımsal ürün arzında yıldan yıla önemli dalgalanmalar görülmektedir. Hızla artıp gençleşen nüfus, tüketim düzeyinin ve çeşitliliğinin sürekli artması organik tarımın (verimde meydana gelecek azalma nedeniyle) kısa vadede gelişmesi için zor görülmektedir.

- Organik tarım metoduyla bitkisel üretimde ortaya çıkan bir sorun, arazilerin çok küçük, parçalı ve birbirine yakın olmasıdır. Bu durum organik üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

- Organik tarım sisteminde yetiştirilen ürünlerin pazarlanması özellikle iç piyasa için yeni ve belirsiz bir konudur.

- Organik tarımın yeni yaygınlaşması nedeniyle yeterli tarımsal yayım çalışmaları ve eleman bulunmaması organik tarımın diğer bir olumsuz yanısıdır(Anonim, 2004b, www.ziraatci.com).

Ülkemizde bu ve benzeri sorunların olmasına rağmen organik üretim AB’de artmaktadır. Sertifikalı organik üreticiler kapsamında İtalya tahmini bir milyon ha’lık üretim alanıyla lider konumda olup, İtalya’yı 546 bin ha ile Almanya, 544 bin ha ile Amerika ve 472 bin ha ile İngiltere izlemektedir(United Nations, 2002).

Gelişmiş ülkelerdeki organik tarım arazilerinin miktarı Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo: 1- 1999 Yılı Gelişmiş Ülkelerdeki Organik Tarım Arazileri

	Organik tarım arazisi (ha)	Organik üretim alanının toplam tarım alanına oranı (%)	Organik meyve ve sebze üretim alanı
Britanya	472.500	2,5	3.000
Almanya	546.023	3,2	7.118
İtalya	1.046.377	-	-
Fransa	371.000	1,3	27.945
Hollanda	27.820	1,4	2.100
Belçika	20.663	0,9	612
Avusturya	272.000	10,0	-
İsviçre	95.000	9,0	1.238
Danimarka	165.258	6,2	1.912
İsviçre	139.000	5,1	2.300
ABD (1997)	544.000	0,2	41,266
Japonya	1.000	0,02	-

Kaynak: Lampkin – 1999

Avrupa’da organik üretim yapan işletmelerin sayısı da 1980’lerden bu yana hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Organik ürünlerin toplam tarım ürünleri satışı içindeki oranı hala düşüktür. Organik gıda ve içecekler kapsamında, organik ürünlerin toplam tarımsal ürün satışına oranının %1-2 seviyesindedir. Organik ürün pazarında %3’lük seviyeye Danimarka’da en yüksek seviyededir. Ancak, pazar araştırmaları, organik meyve ve sebze satışlarının gelişmiş ülkelerde hızla arttığını göstermektedir. 1990’lı yıllarda bir çok pazarda satışlar yıllık olarak %20-30 oranında artış göstermiştir (FAO/IT/CTA, 2001).

Son zamanlarda satışların en çok arttığı ülke İngiltere’dir. Almanya’da organik meyve satışları yıllık % 8, organik sebzeler ise % 15’lik bir artış göstermiştir (AgJournal, 2001).

Tablo 2’de de görüleceği üzere, Batı Avrupa ülkeleri organik ürün satışında dünyada ilk sırayı almaktadır. Dünya organik ürün satışlarının hemen hemen yarısı Batı Avrupa ülkelerinde görülmektedir.

Tablo: 2- Dünyada Organik Gıda Satışı (milyon \$)

Yıllar \ Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	% Büyüme
Batı Avrupa	4.330	5.315	6.655	8.175	9.550	121
ABD	3.500	4.200	5.000	6.000	8.000	129
Japonya	1.000	1.200	1.500	2.000	2.500	150
Kanada	350	400	500	690	825	136
Avustralya	50	70	90	110	150	200
Diğerleri	100	150	250	350	525	425
Toplam	9.330	11.335	13.995	17.325	21.550	122

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

Meyve ve sebze üretiminin organik ürün piyasasında önemli bir yeri vardır. Bir çok ülkede organik meyve satışlarının oranı % 3-5 olarak tahmin edilmektedir. Oysa İngiltere ve İsviçre’de organik sebze satışları oranı % 10’a kadar çıkmakta olup bu, lokal üretimin çiftliklerden tüketiciye yapılan direk satışların hacminin yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir(FAO/IT/CTA,2001).

5.2. Organik Ürün Fiyatları ve Tüketiciler

Sertifikalı organik ürün fiyatları, geleneksel olarak üretilmiş tarım ürünlerinden daha yüksektir. Organik gıda üretimi talebi karşılamaması, işleme ve ulaştırma gibi işlemlerin özel bir önemiyet gerektirmesi; hayvan sağlığı için uygulanan yüksek standartlar; işletmedeki işçi sayısını artırılırken çalışanlara adaletli ve yeterli ölçüde ödeme yapılması, vb nedenlerden dolayı organik ürünlerin fiyatları daha yüksektir(Parnes,2003, 27).

AB için yapılan pazar araştırmalarında, organik ürünler için bir çok ülkede, çoğu tüketicinin %20-40’lık bir oranda daha fazla ödeme yapmaya hazır olduğu görülmüştür (FAO/IT/CTA, 2001).

6- Türkiye’de Organik Tarım

Türkiye’de organik tarım uygulamasına yönelik ilk hareket 1992 yılında Organik Tarım Organizasyonu Derneğinin (ETO) kurulmasıyla başlamıştır. Aynı yıl içinde İzmir’de yapılan “2.Akdeniz ülkelerinde organik tarım konferansı” ETO tarafından organize edilmiştir. Bu şekilde organik tarım alanında ülkemizde yeni bir süreç başlamış olup, İzmir bu hareketin merkezi olmuştur. Organik tarım faaliyetlerinin ülkemizde ilk olarak Ege Bölgesi’nde başlamış olması

ürün işleme tesislerinin büyük kısmının İzmir’de olması ve üretilen ürünlerin büyük kısmının İzmir limanından ihraç edilmesi nedeniyle organizasyon kuruluşları, kontrol ve sertifikasyon firmaları gibi organik tarım sektörünün neredeyse tüm kuruluşlarının merkez büroları İzmir’de yer almaktadır(<http://www.dtm.gov.tr/dts/ABTeknik/abteknik.htm>).

Türkiye’de organik tarımın, 1980’li yılların ortasında Avrupalı ithalatçıların talebi doğrultusunda başladığı bilinmektedir. Başlangıçta sadece Ege Bölgesinde yoğunlaşmış olup kuru üzüm, incir ve kayısı ilk organik üretimi yapılan ürünler olmuştur. Günümüzde ise organik ürün yelpazesi kurutulmuş meyveler, taze ve işlenmiş meyve ve sebzeler, baklagiller, fındık, tahıl, baharat, şifalı bitkiler ve endüstri bitkileri şeklinde genişlemiştir.

7- Türkiye’de Organik Tarıma Yönelik Düzenlemeler

Ülkemizde tarımsal ürünlerin üretilmesiyle ilgili olarak yasal düzenlemelerin yapılması Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın sorumluluğu altındadır. Bakanlık ilk olarak, AB’de organik tarımla ilgili gelişmelere uyum sağlamak üzere 1994 yılında, “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmeliği” hazırlamıştır. Buna karşın son olarak, organik üretimde standart ve sertifikasyon konularını AB’nin mevzuatına uygun olacak şekilde düzenleyen “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” hazırlanmış, 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. (Anonim - 2003; www.tarim.gov.tr).

Bu yönetmelikle birlikte, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Organik Tarım Komitesi kurulmuştur. Bu Komite’nin, kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarına çalışma izni verilmesi ve çalışmalarının denetlenmesinin yanı sıra, Türkiye’de organik tarımın yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, tanıtılması konularında çalışmalar yapılması, haksız rekabetin önlenmesi ve ülkemiz menfaatlerinin zedelendiği her konuda yasal işlemlerin başlatılması gibi görevleri vardır.

Söz konusu yönetmelikle birlikte ülkemizin, AB’nin “Organik Ürün İhraç Eden 3. Ülkeler Listesi”ne (Madde 11 Listesi) dahil olması amaçlanmaktadır. Böylelikle Türkiye’den yapılan ihracat şansı artacaktır. Bu yönde teknik bir dosya hazırlanıp AB Komisyonu’na

başvuruda bulunulmuş olup, Komisyonu'nun konu hakkında değerlendirmesi devam etmektedir. Diğer taraftan, sadece üretim ile ilgili değil, ceza ve yaptırım uygulanmaları yönünde “Organik Ürünlerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Tasarısı” çalışmaları Organik Tarım Komitesi tarafından sürdürülmektedir. Tasarı, Kasım 2003 tarihi itibarıyla, yasama organının onayına gönderilme aşamasındadır.

İlgili yönetmelik hükümlerine göre üretilen ve sertifikalandırılan ürünlerin ihracatı için gerekli düzenlemeleri yapma yetkisi Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda bulunmaktadır.

Diğer taraftan, 1997-2006 yıllarını kapsayan “Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü” projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ana hizmet birimlerinin katıldığı farklı faaliyetlerle yürütülmekte olup, organik tarımın iyi bir eğitimle desteklenerek sağlıklı bir gelişmenin sağlanması, danışman ve kontrolör ihtiyacının karşılanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Türkiye’de Organik Tarımı Yaygınlaştırma Fonu kurulmuş olup, bütçesi 1,5 trilyonun üzerindedir.

Bu kapsamda, kamu kurum ve kuruluşlarına, özel sektöre, sanayiciye, sivil toplum örgütlerine ve çiftçilerimize verilen eğitimlerle ülke çapında organik tarımın yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu güne kadar her kesimden yaklaşık 1.000 kişi eğitilmiş ve sertifikalandırılmıştır. Buna ilaveten, Ulusal Program’daki taahhütlerimize uygun olarak, çiftçilerin ve işletmelerin denetimlerinin yapılmasına yönelik olarak Tarım İl Müdürlüklerinde “Organik Tarım Birimleri”nin kurulması amacıyla, 81 Tarım İl Müdürlüğü üç gruba ayrılmış; Ordu, Malatya ve İzmir’de tüm İl Müdürlükleri Temsilcileri’ne (100’den fazla) eğitimler verilmiştir(http://www.tzob.org.tr/tzob_web/Haber/tarim_degerlendirmesi_2006.htm)

Kırsal bir bölge olması nedeniyle Malatya uygulamasından bahsetmek gerekirse, Malatya’da, Organik tarım ilk olarak, yasal düzenlemeler tamamlandıktan sonra kayısı üretimi ile başlamış olup, bugün Orser Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu hariç bütün kuruluşların uyguladıkları organik tarım projeleri kapsamında sözleşme yaptıkları çiftçileri ve organik tarım işletmeleri bulunmaktadır. Malatya’da organik kayısı üretimi yapılmakta olup, 2005 yılı

itibariyle toplam 5.300 hektar alanda yaklaşık 135 üretici, sözleşmeli olarak organik tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Kayısı dışında dut, üzüm, kiraz, elma, armut, ceviz, nar, alıç, nohut, mercimek, fasulye, arpa, buğday, soya fasulyesi, fiğ, yonca gibi ürünlerinde organik olarak üretimi yapılmaktadır. Organik ürünleri işleyen, depolayan, paketleyen, pazarlayan 11 organik kayısı işletmesi bulunmaktadır. Bu firmalar başta Avrupa ülkeleri ve ABD olmak üzere çeşitli ülkelere organik ürün ihracatı yapmaktadır. Malatya’da 2005 yılı itibari ile 35.678 kayısı üreticisi bulunmaktadır. Bunun yaklaşık 135’i organik kayısı üretimi yapmakta olup, geleneksel (konvansiyonel) kayısıya oranı % 0,37 gibi oldukça düşük miktardadır(Tarım İl Müdürlüğü, 2006, 1).

2006 yılında ise beş müteşebbis birleşerek 1700 dönümlük arazilerinde organik tarım yapmak üzere eko-tar kontrol ve sertifikasyon kuruluşu ile sözleşme yapmışlardır. Kurdukları Organik Tarım Şirketinde organik tarım ürünlerinin işlenmesinden, depolanmasına, paketlenmesine ve ceviz, kiraz ve kurutmalık üzümün de organik üretimini ve organik hayvancılık yapmayı da planlamaktadır. Malatya’da organik tarım yapabilen üreticilerden oluşan ve 26 üye Organik Tarım Derneğini 1995 yılında kurmuşlardır. Derneğin amacı, organik tarımın gelişmesi ve organik tarım yapan üreticilerin haklarının korunması, üreticilerin bilinçlendirilmesine yönelik faaliyette bulunmaktır. Malatya organik tarımda ürün çeşitliliği ile avantajlı bir durumda olup, yetiştirilen her ürünün, çevre şartları kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarınca uygun bulunduğu takdirde organik olarak yetiştirilmesi mümkündür. Organik tarımın yaygınlaşması halinde hem tüketici organik ürünle beslenebilecek, hem iş gücüne talebi artıracığından istihdamı olumlu yönde etkileyebilecek hem de tıkanmış olan kayısı piyasasını canlandıracaktır(Tarım İl Müdürlüğü,2006,1)

Ülkemizde de bu doğrultuda yeni projeler kapsamında organik tarım bölgeleri oluşturulması planlanmaktadır. Böylelikle, dağınık alanlarda küçük çaplı sözleşmeli projeler halindeki organik üretimin, önemli havza ve vadileri hem koruyan hem de üretim kaynağı olarak kullanan bir üretim şekline getirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle üretim artarken maliyeti, kontrol ve sertifikasyon masrafları ile analiz bedelleri düşecek, kontrol ve denetim kolaylığı sağlanacaktır. Bu amaçla, içme suyu havzalarının organik tarıma açılması için Devlet Su İşleri

Genel Müdürlüğü ile çalışma başlatılmış olup proje etüt aşamasındadır. Bu kapsamda Kurtboğazi Göleti ve Havzası ile İzmir Menderes Nehri Havzası proje kapsamında düşünülmektedir. Buna ilaveten, kırsal alanlar organik tarım bölgelerine dahil edilecektir. Bu çerçevede ekonomik gelişmede dezavantajlı bölgeler (İç Karadeniz Şeridi, Kapadokya Bölgesi, Göller Yöresi, Bozcaada, Gökçeada, Karaburun Yarımadası, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri) belirlenmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından organik tarımın tüm kayıtlarını bilgisayar ortamında tutmaya ve değerlendirmeye yönelik bir veri tabanı programı için hazırlıklar tamamlanmıştır. Ayrıca organik gübre üretimine yönelik mevzuat çalışması tamamlanmış; organik tohum üretimine ilişkin mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Diğer taraftan, akredite olacak laboratuvar kurma çalışması tamamlanmıştır.

8- Türkiye'deki Organik Tarımdaki Gelişmeler

Türkiye'de organik ürün üretimi 1980 de yabancı firmalar kanalıyla başlamış, ihracatçı firmalar aracılığı ile 1985 yılında, projeli üretime geçilerek organik ürün ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda ithalatçı ülkelerin yönetmeliklerine göre yapılan organik üretime,1991 yılından itibaren, bu konudaki EEC No.2090791 sayılı Yönetmelik çerçevesinde devam edilmiştir. 1994 tarihinden itibaren ise üretimimiz “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmeliğe” uygun olarak yürütülmektedir (Anonymous.Tarım ve Bakanlığı Bildirgesi,<http://www.igemorg.tr/tur/foyer/terim/frorg.htm>).

1990 da 1037 hektar arazide, 313 üretici, 8 ürün ile organik tarıma başlanmış başta kuru üzüm, kuru kayısı ve incir olmak üzere de ihracata geçilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise 35 ilimize ve 18.385 çiftçiye yapılan organik üretim neticesinde 237.210 ton üretim elde edilmiştir.Türkiye'nin ihracatı 2005 yılı itibariyle yaklaşık 46 milyon dolar seviyesindedir. Ege İhracatçı Birliği verilerine göre ülkemizin organik ürün ihracatına konu olan ürünler ve miktarları bakımından kuru meyveler, organik ürün ticaretinde ülkemizin en güçlü olduğu ürünleridir. Diğer taraftan işlenmiş ürün çeşidi de 300'e kadar yükselmiş olup organik ürünler 20'den fazla ülkeye ihraç edilmektedir (Anonymous,2005).

Yukarıda da ifade edildiği gibi organik tarım, kuru üzüm, kuru incir ve kuru kayısı ihracatı ile başlamış, 2003 yılı itibariyle ürün sayısı 170'e çıkmıştır. İhracatımızda AB ülkeleri en önemli ihraç pazarımızı oluşturmaktadır. Kuzey Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada, Avustralya'da ülkemizden organik ürün ihracatının yapıldığı önemli ülkelerdir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye 59.985 hektar organik tarım alanıyla dünya sıralaması bakımından beklenen rakamların çok altındadır. Toplam üretim alanı, Türkiye'nin toplam tarım alanının binde 14'üne eşit olduğu belirtilmektedir(Anonymous-2005).

Ülke coğrafyası eşsiz doğası, su kaynakları, toprağı ve biyolojik çeşitliliği ile çok büyük avantajlara sahiptir. Ülkemizde bir çok bölgede tarımsal üretimin organik üretim şartlarında gerçekleştirildiğini, fakat kontrol ve sertifikasyon sistemine dahil olmadığı için organik olarak pazarlanamadığı bilinen bir gerçektir(Taşbaşı, 2003).

Bu nedenle organik tarımın ülkemizde kullanılacak çok büyük bir potansiyeli mevcut olup, geliştirilmesi önemli bir konudur. Organik tarımın geliştirilmesi ve başta Avrupa pazarları olmak üzere, dünyada hızla büyüyen organik ürün piyasalarında daha avantajlı olması amacıyla bir çok çalışma yapılmaktadır.

Günümüzde yaklaşık 170'in üzerinde çeşitli üründe organik tarım yapılmaktadır. 2005 yılı itibariyle 13.452 çiftçi 175.205 ha bir alanda organik tarımla uğraşmaktadır. Bu alandan 365.287 kg ürün elde edilmiştir. Ülkemizde organik üretimin ürün grupları itibariyle dağılımı incelendiğinde; üretimin %61'i kuru meyveler, % 21'ini tarla bitkileri, % 5'ini üzüksü meyveler, % 2 'sini sebzeler, %2'ini yaş meyveler ve % 2'sini tıbbi ve baharatlı bitkiler oluşturmaktadır. Türkiye'de organik üretim toplam tarımsal üretimin yaklaşık % 1'ini oluşturmaktadır(http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bilgiler_veriler.html;<http://www.egeli>; Kaya, 2003, 13).

Tablo 3'de, Türkiye'nin yıllara göre ihracat değerlerinde sürekli bir artış olduğu görülmektedir. 1996 yılında 3.678 ton olan ihracat, 2005 yılında da 30.682 tona ulaşmıştır. 1996 yılı itibariyle yapılan ihracatın değeri yaklaşık 8.0 milyon dolar iken 2005 yılı itibariyle de 46 milyon dolara yükselmiştir. Organik ürünlerimiz genellikle AB ülkelerine ihraç edilmektedir.

Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Hollanda başlıca ihracat yaptığımız ülkelerdir. Bu ülkelere en çok Kuru üzüm, Kuru incir, Fındık, Nohut, Kuru elma, Mercimek gibi ürünler ihraç edilmektedir .

Tablo: 3- Ülkemizde Yıllara Göre Organik Ürün Üretim

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (kg)	İhraç Miktarı (ton)	İhraç Geliri (000/dolar)
1996	26	1.947	6.789	10.304	3.678	8.032
1997	53	7.414	15.906	47.612	5.705	13.514
1998	67	8.199	24.042	99.300	8.028	17.841
1999	92	12.275	46.523	168.306	11.679	23.562
2000	95	18.385	59.985	237.210	12.047	20.837
2001	98	15.795	111.324	280.328	15.878	21.672
2002	145	12.428	89.827	310.125	20.875	31.312
2003	170	13.016	103.500	359.131	27.867	41.803
2004	172	10.314	162.192	362.128	27.201	40.526
2005	175	13.452	175.205	365.287	30.682	46.293

Kaynak: APK;

http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bilgiler_veriler.html,
<http://www.egeli>
[ihracatcilar.com/Images/Menu1-Page//OrganikIhracat_2001.xls](http://www.egeli),
www.tugem.gov.tr/tugemweb/2003-organik-%20tarimsal-urt.html

Organik tarımda son 10 yıl içerisinde çok önemli ve hızlı gelişmeler olmuş, kuru meyvelerle başlayan üretim bitkisel ürünler, işlenmiş gıda ürünleri ve diğer tarım ve gıda ürünleri olarak sınıflandırabileceğimiz sektörel yelpazeye ulaşmıştır (Gündüz,1994,14).

Türkiye’de organik tarım ürünleri üretim ve ihracatına ilişkin istatistiksel alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar henüz tamamlanmamıştır. Günümüzde organik ürün ihracatımızın ağırlıklı olarak kuru meyvelere ait olduğu ve ihracatımızın yöneldiği ülke sayısının 2000 yılında 20 civarında gerçekleştiği, ayrıca AB ülkelerinin de bu ihracatta en önemli pazarlarımızı oluşturduğu görülmektedir (Gündüz ve Koç; <http://www.igeme.org.tr/tur/foylar/tarim/frorg.htm>).

Türkiye’den ihracat yapılan ülkelerdeki çok uluslu şirketler ile yerli üreticilerimiz arasındaki sözleşmeli tarımı kapsayan ilişkiler sonucunda, organik üretim yapan üretici sayısı

gittikçe artmaktadır. Tablo 4’de görüleceği üzere ihracatımız ağırlıklı olarak Almanya, Hollanda, İsviçre, İngiltere ve Fransa’ya yapılmaktadır.

Tablo: 4- Türkiye’nin Organik Ürün İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (1999)

ÜLKELER	İHRACAT (TON)	ÜLKE PAYLARI (%)
ALMANYA	3.690	35.9
HOLLANDA	1.840	17.9
İSVİÇRE	1.330	12.9
İNGİLTERE	1.042	10.2
FRANSA	777	7.6
DANİMARKA	298	2.9
İTALYA	182	1.8
AVUSTURYA	151	1.5
BELÇİKA	95	0.9
İSVEÇ	60	0.6
ABD	478	4.7
TOPLAM	11.679	100

Kaynak : İGEME

9- Organik Ürün İşletmeleri İçin Geliştirilen Stratejiler

AB organik ürün piyasasında oluşan yüksek potansiyelden ülkemiz üretici ve ihracatçıların azami faydayı sağlayabilmesine yönelik olarak, gerek yasal düzenlemeler gerekse organik üretimin yaygınlaştırılması yönündeki çalışmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir. Türkiye, biyolojik çeşitliliği, iklim ve topografik zenginliği, Asya-Avrupa gibi iki önemli pazar arasında köprü konumu, verimli tarım arazileri, tarımdaki geleneksel tecrübesi ile organik tarımda oldukça avantajlı bir ülke konumundadır. Ancak bu zenginliklerin üretken hale getirtilebilmesi için hedefe yönelik üretim yapılması ve katma değeri yüksek ürünlerin pazarlanması gerekmektedir(Aksoy-2003).

Her ülkenin kendi fırsat alanlarında AB organik pazarlarından pay kapmaya çalıştığı düşünüldüğünde, ülkemiz işletmelerinin de akılcı stratejiler geliştirmesi önemli bir faktör olacaktır.

Geçmişteki deneyimler göz önüne alındığında, tüm tarım ürünleri ihracatımızın ülke potansiyelini yansıtmadığı açıktır. Bunun en temel nedeni, üreticilerinin dünya piyasalarının

talep ettiği ürünleri sağlamadaki zorluklarıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki tüketicilerin farklı ürünlere karşı artan ölçülerdeki ilgileri zaman içinde işletmeler tarafından tam olarak izlenememiş, ithalatçı ülkelerdeki tüketicilerin talepleri doğrultusunda ürün yelpazesi değiştirilememiştir. Örneğin, üretilen taze meyve çeşitlerinin, AB standartlarında istenilen özellikleri karşılayamaması nedeniyle ihracatta zorluklar yaşanmaktadır. Diğer taraftan etkili stratejik analiz ve planlama yaparak modern işletme stratejileri uygulayan işletmeler, zamanında uygun çeşitlerle eski çeşitleri değiştirmiş ve günümüzde AB piyasalarında rekabet şanslarını artırmışlardır. Bu nedenlerle ülkemiz üreticisinin, AB pazarlarında rekabete girebilmesi için modern işletmecilik teknikleri içinde geliştirilmiş etkili pazar stratejilerini örnek alması şarttır.

10- Türkiye’de Organik Üretim Yapan Firmaların Bölgesel Dağılımı

Halen 32 adedi İzmir’de olmak üzere Ege bölgesinde 33 firma, iki adedi Ordu ve bir adedi Trabzon’da olmak üzere Karadeniz’de üç adet firma, Antalya ve Mersin’de birer adet olmak üzere Akdeniz Bölgesinde iki adet firma, Doğu Anadolu’da, Malatya’da bir adet firma, Orta Anadolu’da ve Batı Anadolu’da, Eskişehir’de ve Afyon’da birer adet firma faaliyet göstermektedir(Anonymous Organik Tarım. www.bides.com.tr/htmls/uretimright.htm).

Ege Bölgesinde İzmir’de faaliyet gösteren firmalar; Akça, Aksoylu, Balsarı, Bilginoğlu, Drafsko, Emsal, Ethem Özsoy, Good Food, Gobay Dış Tic., Hipp, Işık Tarım, Kadioğlu, K.F.C.Gıda, Kostanoğlu Tekstil, Mavi Deniz, Necdet Bükey, Nimeks, Oğuzcan Tarım, Orka Tarım, Öztaş Tarım, Pako Tarım, Rapunzel, Rimerna, Saneks, Silver, Susan, Şentaş, Tamsan Gıda, Tariş ve Üzümsan’dır.

Karadeniz’de faaliyet gösteren firmalar, Arslantürk, Aysan Dış Tic. ve Durak Fındık Sanayiidir. İç Anadolu’da Eskişehir’de faaliyet gösteren firma Gökay Soğuk Hava Tesisleridir. Malatya’da Kırıcı Dış Ticaret, Afyon’da Tarımsal Kalkınma Gül Kooperatifi, Antalya’da Nuka, Mersin’de Kahraman Tarımsal ve Ankara’da ise Harman firması faaliyet göstermektedir (Anonymous.Organik(Ekolojik)Tarım.www.bidescom.tr/htmls/uretimright.htm).

11- Türkiye’de Organik Üretim Yapan Firmaların Üretimlerine Göre Dağılımı

Türkiye’de organik olarak üretilen ürün sayısı 170’in üzerindedir. Kuru meyve üretimi yapan firma sayısı 21 adettir. Bunun 12 adeti sadece kuru meyve üreten firmadır. Bu firmalardan 20’si İzmir de, bir tanesi de Malatya’da faaliyet göstermektedir.

Kabuklu organik ürün üreten firma sayısı toplamı 10 dur. Bunun üç tanesi Trabzon ve Ordu’da faaliyet göstermektedir.

Taze Konserve Dondurulmuş Meyve ve Sebze Sektöründe üretim yapan toplam beş adet firma mevcuttur. Firmaların dört adedi İzmir’de, bir adedi Eskişehir’dedir. Buğday-Baklagil-Yağlı Tohumlar üretimi yapan altı adet firma mevcuttur. Bu firmaların altısı da İzmir’dedir.

Zeytinyağı üreten firma sayısı ise halen dört adettir. Orman ürünleri üreten dört adet firma İzmir’de faaliyettedir. Tekstil ve İplik üreten üç adet firma vardır. Bal ve Pekmez üreten üç firma vardır, üçü de İzmir’dedir. Kurutulmuş sebze üretimini yapan firma yoktur.

Tüm ürünlerde yurt içi pazar tüketimi %0.5’i civarındadır. Firmalardan Işık Tarım, One Nature, Rapunzel, Harman, Tema Vakfı, Şirince gibi markaları, 1998 sonrasında iç pazarda görmekteyiz. Satış Hacmi 3-4 trilyon TL civarındadır.

Organik ürün üretiminin bölgelere göre dağılımına bakılacak olunursa Ege Bölgesinde yetiştirilen ürünler şunlardır; Üzüm, incir, domates, çam fıstığı, ceviz, badem, susam, nohut, zeytin, kapari, pamuk, kekik, adaçayı, toz biber, kuşburnu ve defne; Karadeniz Bölgesinde; pirinç, fındık, mısır, çay, elma ve bal; İç Anadolu Bölgesinde; elma, kayısı, erik, vişne, fasülye, kimyon, anason, çörekotu, buğday; Doğu Anadolu Bölgesinde ise; elma, kayısı, dut, ceviz, kiraz,vişne,alıç, mercimek ve antepfıstığı’dır(İGEME).

Aşağıdaki tablo5’de organik ürün ihracatı yapan firmalar, buldukları iller ve ihracat konuları yer almaktadır.

Tablo: 5- Organik Ürün İhracatı Yapan Firmaların, İlleri ve İhracat Konuları

Kaynak : IGEME

1980’li yıllarda ki geleneksel ürünler olan kuru üzüm, incir, fındık ve kaysıya eklenen ihracat ürünlerinden bazıları ahududu, vişne, armut, arpa, buğday, pamuk, susam, zeytinyağı, bal, pekmez, çörekotu, dut pestili, gül tomurcuğu, biberiye, ısırgan otu, kompostolar, defne, haşhaş, kapari, alıç v.b. gibi ürünlerdir.

12- Sonuç

AB içinde uygulanan bir çok politika ülkemiz tarafından sürekli olarak yakından takip edilmiş, bunlara paralel olarak ulusal fırsatların en verimli şekilde kullanılması yönünde yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Fakat, AB kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde, ulusal fırsatların yaratılması yönünde etkin bir düzenleme yapılması mümkün olamamıştır.

Türkiye’de organik ürün üretimine geçilmesi, entansif tarım yapılan bazı ülkelere göre daha kolaydır. Çünkü, topraklarımız kimyasal ilaçlarla kirlenmemiştir. Ayrıca organik ürün üretiminde yer almak isteyen potansiyel çiftçiler de vardır. Türkiye’de, teknik, finansal ve denetime ilişkin tedbirlerle ve Organik Köy Projeleri çerçevesinde organik ürün üretimini artırmak mümkündür.

Ülkemizin genel konumu, kirlenmemiş yapısı ve iklim özellikleri organik ürünler yönüyle tüm bölgelerimizi birer kaynak haline getirmiştir. Organik üretimde ülkemiz çok büyük bir potansiyele sahiptir. Hatta denilebilir ki bugün bir çok ürün sadece kontrollü yetiştirilmediği için organik ürün olarak değerlendirilmemektedir. Organik ürünlerin üretiminin iç piyasada tüketilmesi insanlarımızın sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz bir taraftan dünya ticaretindeki payını artırma yönünde çaba göstermesi gerekirken, bir taraftan da yok denecek kadar az olan kendi iç tüketimini artırma yoluna gitmelidir. Organik tarım teknikleri ile ilgili araştırma çalışmaları teşvik edilmeli, üretici sorunları, tüketici eğilimleri ve isteklerinin belirlenmesi gibi konularda çalışmalar teşvik edilmelidir. Tüketiciyi bilinçlendirme çalışmalarına da önem verilmeli, yazılı ve görsel basının da yardımıyla organik ürün tüketimi ile ilgili kampanyalar başlatılmalıdır. Bu nedenle Başta devlet olmak üzere, özel sektör kuruluşları ve

dernekler tanıtım yapmalıdır. Halen kuruluş amaçları arasında sağlığı ön plana koymuş olan ÇESAV, TEMA gibi derneklerin etkinliği çok önem taşımaktadır.

İç pazarda organik ürün tüketimini artırmak için, tüm uygun koşullu satış mekanlarında bu ürünlerin satışına izin verilmelidir. Organik ürünlerin çoğunda iç pazarda KDV oranı %18 seviyesindedir. Bu ürünlerin tüketimi için öncelikle KDV'nin % 8 ve altına düşürülmesi faydalı olacaktır. Ayrıca bugüne değin sadece ihracat açısından kontrolü gereken organik ürünlerin, iç pazar için olan üretim ve pazarlama gibi standartları ülkemizin gerçeklerine uygun olarak belirlenmeli, insan sağlığının yanında ve küçük çiftçilerin gelirlerinin yükselmesine, tarım işletmelerinde istihdamın artırılmasına katkısı olan organik üretimin sözleşmeli çiftçilik modeli ile gerçekleştirilmesine hız verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AGJOURNAL; (2001), Establishing organic standarts – Organic fruit spells opportunity. AgJournal.com-29.4.2003 http://www.AgJournal.com/story.cfm?stroy_id=1623
- AKSOY, Uygun; (2003), Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO): Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Türkiye'de Organik Tarımın Gelişmesindeki Rolü. FAO Biyolojik ve Ekolojik Tarım Atölye Çalışması, Ankara.
- ANONYMOUS, (2005), FAO Biyolojik ve Ekolojik Tarım Atölye Çalışması, Ankara.
- ANONYMOUS, Tarım ve Bakanlığı Bildirgesi, <http://www.igemorg.tr/tur/foylet/terim/froorg.htm>
- ANONYMOUS, Organik (Ekolojik) Tarım. www.bides.com.tr/htmls/uretimright.htm
- EKAMAN, E. (2000) 21. Yüzyıl Eşiğinde Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ERAKTAN, G. (1997) Ortak Tarım Politikası, Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- ERTUĞRUL, C. (2003) “Küreselleşme Sürecinin ve AB Tarım Politikalarında Gelişmelerin Türk Tarımına Olası Etkileri”, Gaziantep Üniversitesi, Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu Bildirileri, Gaziantep.
- FENNEL, R. (1987) The Common Agricultural Policy of the European Community (Second edition), BSP Professional Books, Oxford.
- GÖKDERE, Ahmet; (2000), Avrupa Topluluğu'nda Bölgesel Politikalar, Ankara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uyum Merkezi Ders Notu, Ankara.
- GÜDER, Gökhan (2004) “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye”, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, Ankara.
- GÜNDÜZ, M. Koç D. Organik Tarım Ürünleri. <http://www.igeme.org.tr/tur/foylet/tarim/froorg.htm>

- GÜNDÜZ, M.; (1994), Dünya’da ve Türkiye’de Organik Tarım,Organik Ürün Pazarları ve Türkiye İhracatı Açısından Değerlendirilmesi.
- HAMM, Ulrich, (2001), Promotoion Strategies and Arguments for Organic Food in European Countries. 10-11th May, Copenhagen.
- KAYA, H. (2003); Dünya’da ve Türkiye’de Organik Tarımsal Ürün Ticareti ve Tüketici Reaksiyonları, Ankara.
- LAMPKİN, Nicolas (2002), Development of policies for organic agriculture. Proceedings of the COR Conference, 26-28th March, Aberystwyth.
- OLGUN, A. ve Işın, F. (1999) Tarım Politikaları ve Tarım Sektörü Açısından AB ve Türkiye, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir.
- PARNES, Robin Brett; (2003), How Organic Food Works: Why is Organic Food So Expensive. Work&Live in Australia. How stuff work. <http://www.homehowstuffworks.com/organic-food6htm>
- REHBER, E. ve Çetin, B., (1998) Tarım Ekonomisi, Vıpaş AŞ., Bursa.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001-2005), 2004 Yılı Programı, Ankara.
- TAŞBAŞLI, Hürriyet – Zeytin, Bilal; (2003), Organik Tarımın Genel İlkeleri-Tarım ve Köyişleri Bakanlığı-Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı
- Tarım İl Müdürlüğü, (2006), Malatya Tarım İl Müdürlüğü Verileri, Malatya.
- United Nations, (2002), United Nations Conference of Trade and Development-Trade and Development Board- Commission on Trade in Goods and Services, and Commodities-Sixth Session, Geneva, 4-7 February, <http://www.unctad.org/en/docs/c1em15d3.en.pdf>
- FAO/IT/CTA 2001
- Anonim – 2003, www.tarim.gov.tr
- Anonim, 2004a, www.ankara-tarim.gov.tr
- Anonim, 2004b, www.ziraatci.com
- <http://www.dtm.gov.tr/dts/ABTeknik/abteknik.htm>
- <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l6002.htm>
- http://www.tzob.org.tr/tzob_web/Haber/tarim_degerlendirmesi_2006.htm
- <http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisIliskiler/DunyaTicaretOrgutuAnlasmalari.htm>
- http://www.tugem.gov.tr/tugemweb/bilgiler_veriler.html; <http://www.egeli>;
- İGEME